

RECENSIES

Zo zegt hij op bladzijde 43 dat Maastricht in de jaren vijftig een van de hoogste percentages bedeeden had in Nederland, maar hij toont dat niet aan. Op bladzijde 62 wordt Maastricht in de tweede helft van de negentiende eeuw 'een toonkamer van de sociale ellende, door het industriële kapitalisme geproduceerd' genoemd. Dit lijkt mij onjuist. Er zijn vele steden in Nederland in die jaren toonkamers van ellende zelfs *zonder* industrie! Waarom is Maastricht in die periode 'exemplarisch en uniek' (62)? Schrijver noemt terzijde Tilburg, Eindhoven, Nijmegen (268), Den Bosch niet, maar verder ontberen we iedere vergelijkende analyse; relevante literatuur over die steden is niet in de literatuurlijst te vinden. Zo zijn er nog meer voorbeelden te noemen, die afbreuk doen aan het vakmanschap waarvan Perry met deze studie heeft blijk gegeven.

F.A.M. Messing

Joan Hemels, *De krant in bedrijf. 75 jaar samenwerking en samenleving* (Baarn: Ambo, 1983, 336 blz., f49,50, ISBN 90 263 0628 8).

Dit pershistorische geschrift, behorend tot de categorie der gedenkboeken, is uitgegeven in opdracht van de jubilerende Vereniging de Nederlandse dagbladpers. Dat een dergelijke publikatie een wat tweeslachtig karakter kan dragen, weten de vakbeoefenaren maar al te goed. Aan deskundigheid en aan documentatie ontbreekt het de auteur van *De krant in bedrijf* ongetwijfeld niet. Sinds zijn dissertatie over de afschaffing van het dagbladzegel in 1869 heeft hij een aanzienlijk aantal werkstukken op zijn naam gebracht.

Terecht merkt hij in zijn inleidende eerste hoofdstuk op dat er 'ook nogal wat elementen van de bedrijfsgeschiedenis' in zijn boek zijn verwerkt (15). Wanneer men let op de vele beschouwingen die aan de ontwikkeling van de grafische techniek, aan de problemen van het advertentie- en reclamewezen, aan die van de persbureaus, aan kwesties als papiervoorziening of abonnementsprijzen, aan de relaties met de andere media in recenter tijd gewijd zijn, dan zal het duidelijk worden hoezeer de zakelijk k-commerciële aspecten van het dagbladbedrijf hier de aandacht gekregen hebben. De schrijver heeft het fraai uitgegeven en geïllustreerde werk mede voorzien van soms uitvoerige citaten (in de marge van de pagina's) uit pershistorische geschriften, waarin op meer principiële zaken als de verhouding van bedrijfsdirectie en (hoofdredactie wordt ingegaan (coryfeeën als P.H. Ritter jr. en D. Hans komen daar aan het woord). Het lijkt soms wel of hier een soort achterhoedegevecht geleverd wordt in het over het geheel vooral de commerciële kanten van de bedrijfstak als richtsnoer nemende overzicht van 75 jaar geschiedenis, al heeft de auteur zijn bloemlezing van uitspraken van anderen dan als 'sierboekje' aan de jubilaris willen aanbieden (10). In deze driekwart eeuw historie bevindt zich de insnijding der jaren 1940-1945, toen de Vereniging de NDP door de bezetter werd geliquideerd om na de bevrijding als NDP 1945 te herrijzen. Maar het thema 'perszuivering' laat Hemels als 'even naargeestig als weinig verheffend hoofdstuk uit de Nederlandse persgeschiedenis van na de Tweede Wereldoorlog' buiten beschouwing (214). We blijven dus verstoken van een verklaring waarom bijvoorbeeld de Holdertkrant *De Telegraaf* tot 1949 (!) niet kon verschijnen. Wel wordt een interessante brief van Colijn uit 1941 geciteerd waarin door de gewezen hoofdredacteur van *De Standaard* de mening wordt uitgesproken dat 'een principieel orgaan niet behoort uit te gaan van een vennootschap of een particulier ondernemer' (215). Hier wordt een kernpunt aangesneden door een figuur die toch wel als 'captain of industry' mag gelden, maar die door bittere ervaring in deze werd geleid. Het duurde nog

tien jaar, tot 1955-1956, voordat de oude naam NDP zonder de toevoeging 1945 weer werd aangenomen. Aan genoemd jaar wensten bepaalde leden 'niet meer herinnerd te worden' volgens een uitspraak van Parool-directeur W. van Norden (221).

Niemand heeft het probleem van de verhouding van directie ener dagbladonderneming en journalisten beter geformuleerd dan L.J. Plemp van Duiveland, voorzitter van de Nederlandse journalistenkring in 1910, toen hij zei dat 'het tenslotte de geest, de bekwaamheid en de aanleg van de journalisten zijn, waarvan het afhangt, of de courant naar behooren voorziet in een levensbehoefte van honderdduizenden' (77). Plemp van Duiveland en Hans irriteerden bij tijden de heren van de NDP wel als zij zich gedroegen als vertegenwoordigers van de Nederlandse pers (109). Hoe zwak de rechtspositie zelfs van een hoofdredacteur soms zijn kon, bewijst het geval van M.C. van Mourik Broekman, opvolger van Ritter aan het *Utrechtsen Dagblad*, die in 1934 binnen 24 uur zijn ontslag had, nadat hij bij het overlijden van prins Hendrik in een hoofdartikel had geschreven dat de prins-gemaal het Nederlandse volk nooit nader was gekomen (126).

Met de tekening van personen en hun geestelijke achtergronden houdt Hemels zich overigens in het algemeen niet veel op, zijn verhaal blijft doorgaans aan de strikt zakelijke kant. De oprichting van de NDP in 1908 was een Amsterdams initiatief, met name van A.G. Boissevain van het *Algemeen Handelsblad* en zijn collega F.J.A.M. Wierdels van de rooms-katholieke *Tijd*, die ook geruime tijd respectievelijk het voorzitterschap en het secretariaat hebben waargenomen. Het valt op dat ook vertegenwoordigers van grote regionale dagbladen in de vereniging een belangrijke rol hebben gespeeld, waarbij een figuur te noemen valt als R. Peereboom van het *Haarlem 's Dagblad*.

Deze nam in 1931 het initiatief tot een door de dagbladpers georganiseerde petitie aan de ontwapeningsconferentie te Genève (meer dan twee miljoen Nederlanders ondertekenden deze) en het jaar daarna vroeg hij zijn collega's opnieuw om zich in te zetten voor 'andere en hogere doeleinden dan die van commerciële aard' (153). De toenmalige voorzitter van de NDP, J. W. Henny van het *Leidsch Dagblad*, zou zich in 1940 door zijn principiële houding onderscheiden en moest toen aftreden.

Zochten de regionale dagbladen reeds in de jaren dertig eigen samenwerkingsvormen, ook in later tijd zouden de 'commercialiseringstendensen' in verband met de opkomst van de nieuwe media aan deze organen aanleiding geven onderling voeling te houden (261). Bovendien had het verschijnsel der persconcentratie onrustbarende vormen aangenomen, in welk verband ook de daling van het ledental der NDP op te merken valt. Het thema 'pers en ondernemingsgewijze produktie' was bezig een 'vraag van harde werkelijkheid' te worden, zoals schrijver in zijn inleiding de hoogleraar A. van der Zwan citeert (15).

A.F. Meilink

J.E. Burger, *Linkse frontvorming. Samenwerking van revolutionaire socialisten 1914-1918* (Amsterdam: Van Gennep, 1983, 167 blz., f29,50, ISBN 90 6012 563 0).

De auteur van dit werk, verschenen als nummer 12 in de reeks De Nederlandse arbeidersbeweging van het Internationaal instituut voor sociale geschiedenis te Amsterdam, voegt de resultaten samen van twee doctoraalscripties over dit onderwerp (zelf heeft hij aanvankelijk het gedeelte over de jaren 1914-1916 behandeld). Het gaat hier om de periode van de eerste wereldoorlog, waarin het nationaal arbeids-secretariaat, dat reeds van 1893 dateerde en dat gaandeweg tegenover het 'moderne' NVV van 1906 de positie van een onafhankelijk syndicalistisch getint vakverbond was gaan innemen, een samenwerkingsver-